

Nikolai Reek sõjast, sõjaväest ja sõjaväe juhtimisest

Nikolai Reek. Sõjateaduslik testament, koostanud Andres Seene. Eesti mõttelugu 124. Ilmamaa, Tartu, 2015. 536 lk.

Nikolai Reek ja tema saatus

Nikolai Reegi (1890–1942) nimi on tuttav kõigile eesti (sõja)ajaloo huvilistele. Eesti sõjavägede staabi ülem 1925–1926 ja 1934–1939, Jaan Teemanti ja Jaan Tõnissoni valitsuste kaitseminister 1927–1928 ning Eesti viimase, Jüri Uluotsa valitsuse sõjaminister 1939–1940. 2. diviisi ülem 1930. aastate esimesel poolel. Veel varem juhtis ta kõrgemat sõjakooli ja kaitseväge ühendatud õppeasutusi, Vabadussõja ajal oli algul 5. jalaväepolgu ülem, seejärel aga järgemööda 1. ja 3. diviisi ning Viru rinde staabiülem.

Enne Eesti sõjaväkke astumist tegi ta kaasa kogu Esimese maailmasõja, alustades 1914. aastal 90. Onega polgu¹ rooduüleva ametikohalt ja lõpetades oma teenistuse Vene armees Väinamere (Moonsundi) kindlustatud positsiooni staabiülemana. Ta osales lahingutes Galiitsias ja Rumeenias, 1917. aasta lõpul ja 1918. aasta alguses aga Saare- ja Muhumaal. Vene armeest lahkus ta kindralstaabi kaptenina. Vene ja esialgu ka Eesti sõjaväes majori auastet polnud. Niisiis ülendati ta Eesti sõjaväes 1918. aastal kindralstaabi alampolkovnikuks ja 1919. aastal kindralstaabi polkovnikuks (koloneliks). 1926. aastal ülendati kindralmajoriks ja 1938. aastal kindralleitnandiks.

Nikolai Reek oli oma aja haritumaid Eesti ohvitseri. Ohvitseriks õppis ta Tšugujivi (Tšugujevi, Kirde-Ukrainas) sõjakoolis, 1916. aastal

lõpetas ta lendurvaatlejate kursused Kiiemis ja 1917. aastal Nikolai sõjaväeakadeemia Petrogradis. 1923–1925 õppis ta esimese Eesti ohvitserina Prantsuse kõrgemas sõjakoolis. 1930. aastate alguses Tartus 2. diviisi ülemana teenides oli ta mõnda aega immatrikuleeritud arstiteaduskonda ja liitus üliõpilaskorporatsiooniga Rotalia.

Raamatu koostaja Andres Seene on Nikolai Reegi päritolul oma saatesõnas pikemalt peatunud, kuid päris selgeks see siiski ei saa. Reek sündis Nikolai Bazõkovina ning oma perekonnanime sai ta Uuemõisa vallas pärit Aleksei Reegilt, kes tulevase kindrali emaga abielludes adopteeris ka naise poja. Üldiselt näitavad teatmeteosed tema sünnikohana Tallinna, ehkki Reek ise kirjutab oma eluloos 1930. aastal, et sündis Uuemõisa vallas.² Sedasama väidab ka sõjaeelne Eesti biograafiline leksikon.³ Tornimäe õigeusu koguduse sünnimeetrika andmetel sündis selle koguduse liikmete peredes 1890. aastal 46 poisslast, kuid ühelegi neist ei pandud nimeks Nikolai.⁴ Küllap ristiti ta siiski Tallinnas, tema vanemad aga olid Uuemõisa valla talupojaseisuse hingekirjas. Päritolu detailide väljaselgitamiseks tuleb huvilisel uurida Eesti õigeusu koguduste meetrikaid ja armulaualiste nimekirju, mis selle aja kohta on enamasti kättesaadavad ka veebis.

Nikolai Reek abiellus 1913. aastal Marie Clara Johansoniga Rakverest, kes oli kaupmehe ja Rägavere mõisa valitseja Peter Johansonini ning Emilie sünd. Wichmanni tütar. Perekond kuulus Rakvere luteri linnakoguduse saksa pihtkonda ja oli vähemalt saksastunud kui mitte saksa päritolu.⁵ Reekidel sündis kaks tütar, Larissa ja Tiiu. Larissa suri 1921. aastal seitsmeaastaselt, 1925. aastal sündinud Tiiu küüditati koos emaga 1941. a. juunis. Mõlemad surid Tomski oblastis Tšainski rajoonis Andrejevkas, ema 1942. ja tütar 1943. aastal.⁶ Kindral Reek ise oli 1941. aasta märtsis Tallinnas vangistatud. Aasta hiljem mõistis NKVD sõjatribunal ta Solikamskis Permi oblastis surma ja ta lasti 1942. aasta 8. mail sealsamas maha.⁷

¹ 90. Onega polk oli 23. jalaväediviisi, mille staap asus Tallinnas, üks polkudest.

² Vabadusristi vendade ühenduse Tartu osakonna kirjavahetus 1927–1932, ERA, f. 4379, n. 1, s. 4, l. 258; tänan Ülle Krafti viite eest.

³ Eesti biograafiline leksikon, peatoim. A. R. Cederberg, toim. H. Koppel, J. Lõpp, A. Saareste jt. k/ü Loodus, Tartu, 1926–1929, 2. trükk Eesti Akadeemiline Ajalooselts, Saku, 2001, lk. 397.

⁴ EAÕK Tornimäe koguduse meetrikaraamat 1888–1896, EAA, f. 1985, n. 1, s. 123, l. 116p–139.

⁵ EELK Rakvere koguduse meetrikaraamat 1884–1891, EAA, f. 3057, n. 1, as. 4b, l. 106p–107; EELK Rakvere linna- ja maakoguduse personaalraamat X 1887–1901 (saksa pihtkond), EAA, f. 3057, n. 1, s. 42, l. 69p.

⁶ Küüditamine Eestist Venemaale 1941 & 1940–1953, koostanud Leo Õispuu, Represseeritud isikute registrid 6. Memento, Tallinn, 2001, lk. 595.

⁷ Nikolai Reek, Eesti sõjamuuseumi – kindral Laidoneri muuseumi ohvitseride andmekogu, Eesti ohvitserid 1918–1940, <http://prosopos.esm.ee/index.aspx?type=1&id=23874> (9. juuni 2016).

Nikolai Reegi artiklid ja raamatud

Kaadriohvitseri kohta oli kindral Reek väga viljakas kirjamees. Tema esimesed pikemad tekstid avaldati kohe pärast Vabadussõja lõppu, 1920. ja 1921. aastal. Enamasti oli tegu õppevahendite ja ohvitserikursustel peetud loengute konseptidega. 1921. aastal tõlkis ta ka maailmakuulsa rahvusvahelise õiguse professori Friedrich Martensi käsitluse „Sõda ja õigus ning sõda ja seadus“.⁸ Aastail 1921–1923 toimetas ta ajakirja Sõdur lisa Sõduri Lisa, mis oli esimene eestikeelne perioodiline sõjateaduslik väljaanne. Pärast Prantsuse kõrgema sõjakooli lõpetamist jätkas ta 1920. aastate teisel poolel õppevahendite väljaandmist. 1928. aastal avaldati ajakirjas Sõdur ka tema mälestused Võnnu lahingust, mis ilmuvad nüüd ka Andres Seene koostatud kogumikus. Pärast Reegi nimetamist 2. diviisi ülemaks ja hiljem kaitseministriks avaldas ta lühemaid artikleid, kuid ilmselt nokitses vähestel vabadel hetkedel ka pikemate kirjatööde kallal. 1937. aastal juba sõjavägede staabi ülemana avaldas ta oma raamatud „Juhi otsus ja selle kujunemine“ ning „Saaremaa kaitsmine ja valutamise a. 1917“. Raamat „Juhi otsus ja selle kujunemine“ ilmus 1938. aastal Vitold Saretoki (1913–1992) tõlkes ka poola keeles (*Decyzja dowódcy i jej powstanie*). Suur osa Nikolai Reegi artiklitest on kättesaadavad ka veebis, sest Sõdur ja teisedki väljaanded, kus tema artikleid avaldati, on digiteeritud.

(Moodsast) sõjast, lahingust ja juhtimisest

Oma 1920. aastate tekstides tugineb kindral Reek sõjaväeakadeemias õpitule ja välismaa sõjanduskirjandusele. Tema lugemislaua ei olnud mitte populaarteaduslikud sõjaajalooramatud, vaid sõjandusteoreetikute ja sõjaajaloolaste käsitlused vene, saksa ja prantsuse keeles. Kuigi ta mõnes kohas osutab ka USA armee eeskirjadele, tundub

siiski, et ta teeb seda prantsuse keele vahendusel. Lause „kindralid võivad alati eelmist sõda“ ei ole kindlasti vale, sest nii väljaõpe kui ka planeerimine põhineb eelmiste sõdade kogemusele. Ehkki Reek tsiteerib sageli generalissimus Aleksander Suvorovi ja Napoleon Bonaparte'i mõtteid,⁹ keda peeti sel ajal geniaalseteks väejuhtideks, annab ta selgesti aru, et 19. sajandi lõpp ja 20. sajandi algus, eriti aga Esimene maailmasõda olid revolutsiooniks sõjaasjanduse vallas. „Uued võitlustegurid – lennuk, tank, gaas ja raadio – on muutnud operatsiooni ja lahingu läbiviimise tingimusi. Ettevalmistus on nüüd pikem, kuna tegevuse käik selle vastu on kiirem.“¹⁰ Sõjagaasid „kui automaatrelvade ja suurtükkide tuld täiendav element“ oli sel ajal legitiimne relv.¹¹ Aasta varem avaldatud artiklis on loetelu veidi teistsugune: „20. sajandi sõjalise tegevuse tähtsateks teguriteks on automaatsete käsi- ja kollektiivrelvade ning raske- ja kaugele küündiva suurtükiväe tuli, raudbetoon, gaas, mootor – liikumise jõuallikana maa peal ja õhus – ja raadio. Viimased kaks tegurit [– –] on loonud sõjalisse tegevusse murrangu, mille ulatus pole veel selgunud.“¹²

1930. aastate alguses üritati Rahvasteliidu desarmeerimiskonverentsil mõne relvaliigi võimsust piirata, näiteks raskesuurtükiväge ja soomusväge, kuid läbiraakimisi ei saanud edu.

Reek pöörab palju tähelepanu motoriseeritud ja mehhaniseeritud vägedele. „Need on rahuajal sõjaaegses koosseisus nagu lennuvägigi, ja seepärast võivad sõja puhkemisel väga kiiresti tegevusse astuda. Moto-mehhaniseeritud väed moodustavad tulevikusõjas eelväe [– –].“ Kuid „[– –] peamiseks teguriks jääb siiski inimene oma vaimsete võimetega. Moraal otsustab võidu. Siinjuures ei tohi mainimata jätta ka nägematut relva – propagandat. Tänapäevasõjas propaganda leiab ja ongi juba leidnud väga laialdast ja igakülgset kasutamist.“¹³ Juba 15 aastat varem kirjutas ta: „Kihutustöö on uus sõjariist vaimu vastu, et vapustada sõjariistade tarvitajate psüühikat. Niisiis, inimene on alus, sõjariist – abinõu.“¹⁴

⁸ Väljaandes Acta Societatis Martensis avaldati Friedrich Fromhold Martensi käsitlused „Sõda ja õigus“ ning „Sõda ja seadus“ vastavalt 2006. ja 2008. aastal (Acta Societatis Martensis (2006): 3–25 ja (2007/2008): 3–20). Selle väljaande toimetuskolleegiumi andmetel kirjutas Martens need tekstid vene keeles, kuid 21. sajandi alguses osutus kättesaadavaks ainult prantsuskeelne versioon: F. de Martens, *La Paix et la Guerre* (N. De Sancé, trad., Paris: Arthur Rousseau, 1901) (F. F. Martens. Sõda ja seadus. – *Acta Societatis Martensis* (2007/2008): 3, joonealune märkus). Arvatavasti kasutas ka Reek prantsuskeelset versiooni. Tänan dr. Rain Liivoja viite eest.

⁹ Vt. nt. artiklis „Sõjaväe sõjalise tegevuse juhatamise põhimõtted“ (1923), lk. 189 (siin ja edaspidi „Sõjateadusliku testamendi“ leheküljenumbri).

¹⁰ „Mõtteid juhtimisest“ (1936), lk. 247.

¹¹ Vt. „Juhi otsus ja selle kujunemine“ (1937), lk. 280, 292–293.

¹² „Mõtteid vanema juhtkonna ettevalmistamisest“ (1935), lk. 225.

¹³ „Riigikaitse probleem ja uus põhiseadus“ (1938), lk. 322.

Sõja asjus on Reek kindrallikult sirgjooneline. Tema oli võidelnud kahes sõjas ning oma hariduse saanud ajastul, kui sõda oli rahvusvahelise poliitika lahutamatu komponent. 1920. aastatel nimetati sõjavägi kaitsevääks ja sõjaministeerium kaitseministeeriumiks. Reek peab seda tarbetuks eufemismiks, sõda on iseseisev nähtus. 1928. aastal sõlmiti Briand-Kelloggi pakt, millega 40 riiki loobusid sõjast kui vastastikeste konfliktide lahendamise vahendist, kuid selle kinnistamiseks tsiviliseeritud riikide vahelistesse suhetesse tuli pidada veel üks maailmasõda. Reek kirjutas 1938. aastal: „Ajalugu näitab väga ilmekalt, et sõdasid ei saa vältida. Niipea, kui riikide olulised huvid kokku põrkavad ja üldine olukord sõjaliseks tegevuseks on soodus, haaravad riigid oma poliitika jõulisemaks jätkamiseks relvad kätte. Eriti väikesele riigile miski ei garanteeri tema igavest julgeolekut sõdade vastu.“¹⁵

Briand-Kelloggi pakti üheks tagajärjeks oli, et sõdu alustati edaspidi sõjakuulutusega. „Olgugi, et keegi enam sõda ei kuuluta, siiski vastase sõjaline tegevus ei tohi meid ka tabada lumena keset suve, päikesepaistelisel päeval.“¹⁶

Reek tsiteerib Clausewitzit ja Moltket: „Sõja eesmärk on – valitsuse poliitikat läbi viia (jätkata)“, ning jätkab Eesti näitel: „[---] meie rahva enamuse, seega ka valitsuse päämine püüd on iseseisvust alal hoida; meie idanaabril, nagu nüüd selgub, on aga eesmärgiks meie iseseisvust hävitada; siit ka mõlema poliitika eesmärgid. Ja nüüd, kui vastane, ära kasutades kõiki muid abinõusid, tungiks meile sõjariistadega kallale, siis see oleks tema poolt tema poliitika jätkamine. Meie aga, püüdes oma iseseisvust alal hoida, astume sõjariistadega vastu, s. o. ka omalt poolt jätkame poliitikat sõjariistade abil.“¹⁷ Tulevikusõda pidi olema totaalne sõda. „Kaob mõiste „rinne“ ja „sisemaa“, mis on täiel määral maksev eeskätt väikese territooriumiga riikide suhtes.“¹⁸

„Juba setsessioonisõda 1861–1865 toob selgelt esile „totaalse sõja“ tundemärke P.-A. Ühendriikide põhja-osariikide strateegias lõuna-osariikide vastu. [---] Ka Jaapani tänapäeva tegevus Hiina vastu¹⁹ omab „totaalse sõja“ iseloomu. [---] Mida enam areneb võitlusabinõude

tehnika, eriti lennuvägi, seda täiuslikuma ilme võtab sõja „totaliteet“. Kõik riigid nagu tahaksid hoiduda sõjagaasi tarvitamisest võitluses, kuid ometi kõik valmistuvad vastutegevuseks sellele. Mille muuga on siis seletatav kõigis riikides rahva organiseerimine kaitseks sõjagaasi vastu, [---]. Lennuvägi ja gaas on „totaalse sõja“ kohutavaid abinõusid. „Totaalsele sõjale“ vastuteguriks ning parimaks ja ainsaks abinõuks on „totaalne kaitse.“ [---] Väike riik, teostades oma kaitset relvastatud jõudude abil, peab lähtuma tõekspidamisest, et kord alatud võitlust relvastatud jõuga kallaletungiva vaenlase vastu ei ole õigustatud lõpetama ükski võim riigis, kui pole säilitatud riigi iseseisvus, sõltumatus ja riigi maa-ala tervik.“²⁰

Esimese maailmasõja kõrval pälvisid toonaste sõjandusteoreetikute tähelepanu Preisi-Prantsuse sõda aastatel 1870–1871 ning aastatel 1904–1905 peetud Vene-Jaapani sõda. Eriti viimane pakkus suurt huvi, sest sel ajal veel alaväärtuslikuks peetud idamaa riik oli suutnud lüüa üliriigiks peetud Venemaad. Reek osutab Venemaa lüüasaamise põhjustena Vene sõjaväe juhtimissüsteemi kohmakust, lahingukäskude segasevõitu sõnaohtust ja ka seda, et kõrgetele auastmetele vaatamata puudus paljudel kindralitel tegeliku väejuhtimise kogemus. Jaapani armee kohta on tema põhiallikaks Briti staabiohvitseri Ian Hamiltoni (1853–1947) päevik,²¹ kes teenis selle sõja ajal Briti India armee sõjaväelise esindajana Jaapani keiserliku armee juures. Päevik tõlgiti kiiresti paljudesse keeltesse. Tänapäeval võiks tunduda, et need 19. sajandil ja 20. sajandi algul peetud sõjad olid Reegi jaoks juba kauge ajalugu. Kuid ka meie jaoks on Afganistani sõjast möödas 30, Vietnami sõjast 40–50, Korea sõjast üle 60, Teisest maailmasõjast üle 70 ning Vabadussõjast varsti 100 aastat, kuid nende sõdade kogemusi uuritakse endiselt.

Sõjalise ettevalmistuse peamine eesmärk on lahingute võitmine. Lahingu eesmärk on vaenlase purustamine ning abinõud selleks on tuli, manööver ja löök, kirjutab Reek.²² Kogu tegevus sõjalise operatsiooni ajal peab olema suunatud lahingu otsustavale läbiviimisele ning sõjalise juhtimise eesmärgiks on saavutada

¹⁴ „Mõtteid jalgväe taktika alalt“ (1922), lk. 45.

¹⁵ Samas, lk. 327.

¹⁶ Samas, lk. 334.

¹⁷ „Sõjaväe sõjalise tegevuse juhatamise põhimõtted“, lk. 179.

¹⁸ „Riigikaitse probleem ja uus põhiseadus“ (1938), lk. 321.

¹⁹ Reek peab silmas Jaapani rünnakut Hiina vastu 1937. aastal, mis kasvas miljonide tsiviilohvreid nõudnud sõjaks.

²⁰ Samas, lk. 320.

²¹ I. Hamilton. A staff officer's scrap-book during the Russo-Japanese war E. Arnold, London, 1905–1907.

²² „Mõtteid jalgväe taktika alalt“, lk. 118.

otsustaval kohal ja hetkel moraalne, tehniline ja löögijõu ülekaal ning et võitlusväljal oleks tagatud võimalikult soodsad tingimused.²³ Neid üldisi põhimõtteid kordab Reek mitmes artiklis.

Enamikus oma tekstides tegeles ta nii või teisiti sõjaväelise juhtimise ja sõjaväeliste juhtide küsimustega.

„Juhtimine tähendab tegutsemist konkreetse sõjaolukorras,“ rõhutab Reek, ja loetleb eeskujuvõtmist vääriivate sõjavägede nõuded ohvitseridele: kindlad teoreetilised põhimõtted, mille alusel tegutsetakse, kõigi relvaliidide ja sõjalis-tehniliste abinõude, nende omaduste ja võimete põhjalik ja praktiline tundmine ning väljaõpe nende kasutamiseks lahinguolukorras. Lisaks peab sõjakool andma oma lõpetajatele moraalse kindluse ja enesetäiendamissoovi, iseseisva kriitilise mõtlemisvõime, oskuse kasutada erinevaid allikaid ja materjale ning oskuse väljendada oma mõtteid kõnes ja kirjas.²⁴ Reek pidas algusest peale vajalikuks Eesti oma sõjateaduslikku uurimistööd, selle üheks versta-postiks oli ajakirja Sõjateadlane esimese numbril ilmumine 1938. aastal, millele ta saatesõna kirjutas. Ta teadis, et ainult väliskirjanduse toel ei saa arendada Eesti oludele sobivat doktriini; ta nägi ainult väliskirjandusele tuginemises ka teist ohtu: doktriini alal tekib arusaamiste „vinegrett“: „Säärast ohtu elasid omal ajal läbi venelased. Üks luges ühte, teine teist, üks sai aru ühte viisi, teine teist viisi, ja tulemus oli – mõistete ja arusaamiste puder!“²⁵ Kõlab tänapäevast ka väljaspool sõjandusvaldkonda. Selles küsimuses on näha kindral Reegi vaadete arenemine: oma 1920. aastate alguse artiklites ja loengukonspetides tsiteerib ta veel pikalt eeskätt Prantsuse, aga ka teiste riikide määrustikke ja lahingueeskirju.

Kindral Reek ja tema alluvad teadsid, mis on oluline järgmises sõjas. Iseasi, kas Eesti riigil selleks ka materiaalseid vahendeid oleks olnud.

Rahvaväest, eesti rahvast ja Eesti riigist

Esimese maailmasõja suurteks võitjateks olid Ida-Euroopa rahvusriigid, kelle kodanike jaoks ilmasõja koledused ja palju suuremad ohvid jäid või jäeti võidukate vabadussõdade kangelaslugude ja riigiloomise ülevuse varju. Rahvus

ja rahvuspsühholoogia olid teemad, millega avalikkus siis aktiivselt tegeles. Ei saanud nendest teemadest, kuigi sõjanduslikus võtmes, mööda ka varastes kolmekümnendates kolonel Nikolai Reek. Mõnedki selleaegsed seisukohad võivad kaasaegseid moevoole järgivatele mõtlejatele suisa kananaha ihule ajada. Reek sedastab sõjaväelase sirgjoonelisusega: „Ainult rahvastel, kes omavad hääd jalgväge, võib olla kestev edu ajaloos; [– – –]. Omada kestva aja jooksul hääd jalgväge võivad ainult need rahvad, kellel on hästi arenenud rahvustunne (patriotism) ning armastus oma iseseisvuse vastu. [– – –] Samuti on õige jalgväe nimetuseks sõna „rahvavägi“. [– – –], Rikas rahvas, kellel on hästi arenenud tööstus, võib omada hääd suurtükiväge; rahvas, kellel on kõrgemad kihid sõjakad ja kelle majapidamises on hää hobusekasvatust, võib omada hirmuäratavat ratsaväge, kuid ainult patriootlik rahvas võib omada hääd jalgväge.“²⁶ „Organiseerimatu hulk on naisterahvas, sõjaväe osa [s. o. üksus kui organiseeritud hulk. – T.H.] lähem mehele; esimene tegutseb rohkem tundmuste, teine aga – teadliku tahte põhjal.“²⁷ „Iga inimene on päale oma isikuliste iseloomuomaduste ka veel oma rahvuse rassiliste omaduste kandja. [– – –] Nii oletatakse harilikult, et venelane on rohkem tundeinimene ja et ta armastab meeoleolu mõjul tegutseda, kuna eestlane end mõistusest laseb juhtida.“²⁸

Eestlaste etnogeneesi asjus on Reek seisukohal, et eestlaste esivanemad asusid oma praegusele asukohale Läänemere kallastel ja saartel umbes 6. sajandil,²⁹ mis erineb tänapäevastest seisukohtadest. Reek usub rahvuse füüsilise ühtsuse ja kirjutab, et „[a]inult üks tegur võib hävitada ehk muuta rahva tõugu nii sisemiselt kui väliselt ja võib kaasa aidata uue rahvatõu loomiseks – see on võõra vere juurdevool. Meie ajal Euroopas, samuti kui kogu ilmas, pea polegi täiesti puhtaid rahvatõuge; võõra vere segu annab end igal pool tunda, [– – –]. Nii näiteks võib tähendada, et soomlaste tõug on vere poolest puhtam kui eestlaste oma.“³⁰

1920. aastate alguses võis vist tõesti eristada Lõuna- ja Põhja-Eesti inimtüüpi. Enamik eestlasi olid veel viie aasta eest olnud talupojaseisuse liikmed ning talurahvas ei liikunud just palju.

²³ „Sõjaväe sõjalise tegevuse juhatamise põhimõtted“, lk. 179.

²⁴ „Meie kaitseväge juhtiva koosseisu – ohvitseride – kasvatuse ja väljaõppe alalt“ (1926), lk. 380.

²⁵ „Juhi sõjakirjanduslikust loominguist“ (1936), lk. 431.

²⁶ „Mõtteid jalgväe taktika alalt“, lk. 39–40.

²⁷ Samas, lk. 63.

²⁸ Samas, lk. 65.

²⁹ Samas, lk. 66.

³⁰ Samas.

Suure liikumise töid kaasa alles Teine maailmasõda ja kolhoosikorra kehtestamisele järgnenud kiire linnastumine. Täna on enamikul eesti lastel juba raske end siduda kas Eesti või siis Põhja-Liivimaaga. Aga Reek suutis leida veel erinevaid iseloomujooni: „Põhja-estlase kaaluv ja eritlev iseloom on sünnis, et romaani raames inimhinge analüeerida. Põhja-estlastele on omased mitmed haiglased hingelised nähtused, nagu usutuhinad ja usuhullustused, mis üldse omased süngeile juurdlevaile hingedele. [– – –] Selle vastu on Lõuna-Eesti andnud suurema hulga eesti kirjanduses tuntud lüürikuid. Ajutiste, varsti mööduvate tunnete tõlgitsemiseks on lõuna-estlaste hingelaad kohane, kuna inimhinge sügavuste kallal juurdlemiseks tal püsivust ega ka tahtmist ei jätku. [– – –] [E]estlase mõtteaparaat töötab palju pikaldasemalt ja kaaluvamalt. Need mõtteaparaadi omadused on tingitud eestlaste raskest minevikust ajaloos ja arenemises. Raske orjaaeg on siin sügavad jäljed jätnud. Kuid on iseloomujooni, mis on omased suuremale hulgale eestlastest, olgu ta Põhjust või Lõunast pärit. Üks niisugune eestlasele omane iseloomujoon on kangekaelsus, üleliigne jonnakus. Tuleb juhtumeid ette, kus tühisel põhjusel, lihtsalt jonnakusest, kulukat kohtulikku protsessi alatakse ja seni protsessitakse, kuni mõlemad pooled vaesed.“³¹

15 aastat hiljem oli rahvast saanud riik ja probleemid, millele Reek lahendust otsis, olid teistsugused. Artiklis „Riigikaitse probleem ja uus põhiseadus“ juurdleb ta riigipea, sõjavägede ülemjuhataja, parlamendi ja valitsuse rolli üle riigikaitse juhtimisel nii rahu kui ka sõja ajal. Reek analüüsib riigikaitse küsimuste lahendamist Eesti erinevates põhiseadustes. Parlamendist ta suurt ei pea ja arvab, et riigikaitse juhtimine peab toimuma riigipea ja ülemjuhataja koostöös. Samas rõhutab ta riigikaitse seadusliku sätestamise tähtsust. „Riigikaitse korraldamisele kindla kuju andmiseks on vajalik riigikaitse korraldamise alused määrata seadusega ning põhjapanevamad neist Põhiseadusega.“³² Vaidlusi selles küsimuses jätkati poole sajandi pärast.

Vanade tekstide uuestiavaldamisel tekib paratamatult hulk keelelisi ja terminoloogilisi probleeme. Eesti keele sõjandusterminoloogia oli 1920. aastate alguses veel lapsekingades ja palju asju ütleme me tänapäeval lihtsalt teisiti.

³¹ Samas, lk. 68–69.

³² „Riigikaitse probleem ja uus põhiseadus“, lk. 328.

Omaette küsimus on tsitaatide tõlked. Reek tsiteerib eriti oma 1920. aastate alguse artiklites üsna sageli mitme riigi lahingueeskirju või ka tolaeagseid sõjandusklassikuid ning teeb seda 1920. aastate eesti keeles. Koostaja on need Reegi tõlked samasugusena uuesti avaldanud ning ega teisiti polekski võimalik ilma teksti terviklikkust lõhkumata. Samas võib see asjatundmatuma lugeja koguni eksiteele viia. Võib-olla oleks abiks olnud põhjalikum kommenteerimine ja tsitaatide uuestitõlkimine raamatu viidete osas? Ka terminitega on sama lugu. Lahingjõuvanker ehk tänk, just nimelt ä-ga, sest inglise keeles seda ju nii hääldatakse, on ainult üks näide ja seostub mõneti me tänaste keelekorraldajate otsingutega kohmakale terminile „jalaväe lahingumasin“ lühema vaste leidmisel. Kuid ainuõiget valikut – kas reprodutseerida autori tekst või anda kaasaegses keeles edasi tema mõte – ei olegi, ning punkti, kustmaalt oleks vajalik juba tõlge, ei ole kerge leida. Üheks näiteks koostaja dilemmadest on kogumikus avaldatud viimase teksti, „Lemsalu-Roopa-Võnnu-Ronneburgi lahing 19.–23. VI 1919“ kohanimed. Lugeja, kes omaaegsete Läänemere kubermangude saksakeelseid kohanimedid peast ei tea, kuid siiski tahab lahingute käiku Google'i kaardirakenduse abil jälgida, on suurtes raskustes, sest Balti Ajalookomisjoni varsti veerand sajandi eest avaldatud „Baltisches Ortslexikon“ on muutunud rariteediks ning selle kasutamine eeldab teatavat vilumust saksa keeles. Siingi oleks võinud rohkem kasutada joonealuseid märkusi.

Kokkuvõttes aga on tegu raamatuga, mis lugemist väärrib. Paljud Reegi ja temaaegsete sõjandusteoreetikute väited eeskätt sõjaväelise juhtimise valdkonnas ei ole oma asjakohasust kaotanud, vaatamata möödunud kolmveerandsajandile. Ajaloolastele, eriti sõjaajaloolastele võiksid aga Nikolai Reegi artiklid sõjaväelise väljaõppe, sõjaväelise juhtimise ja sõjaliste otsuste langetamise alal olla käsiraamatuks – ajaloo mõistmiseks tuleb teada, kuidas ja millistele argumentidele toetudes langetati ajaloos olulised või ka vähem olulised otsused ja kuidas õpetati neid otsuseid langetama.

Toomas Hiio

Toomas Hiio

(1965), teadusdirektor,
Eesti Sõjamuuseum – kindral Laidoneri Muuseum,
Mõisa tee 1, 74001 Viimsi,
toomas.hiio@esm.ee